

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΠΕΤΣΙΕΡΗ

ΟΝΤΟΛΟΓΙΑ

ΚΑΙ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ

1956

ΤΥΠΟΙΣ ΝΙΚ. ΣΑΚΚΟΥΛΑ

ΑΘΗΝΑΙ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Σ.Δ της Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΠΕΤΣΙΕΡΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΟΝΤΟΛΟΓΙΑ

ΚΑΙ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ

1956

ΤΥΠΟΙΣ ΝΙΚ. ΣΑΚΚΟΥΛΑ

ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Π.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Εισαγωγή	1
I. ΛΙ ΟΝΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΑΙ ΟΥΣΙΑΙ	
1. Αί ὀντότητες ὡς πράγματα καὶ ὡς δράσεις	6
2. Αί ὀντότητες ὡς σχέσεις καὶ ὡς ποιότητες	9
3. Αί ὀντολογικαὶ περιοχαί	14
II. Η ΟΝΤΟΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ	
1. Ὁ χώρος ὡς περιέχον τῶν πραγμάτων καὶ ὡς ὀντότης	16
2. Ὁ χρόνος ὡς μέτρον τοῦ Γίνεσθαι καὶ τῆς ἀλλαγῆς	21
3. Ἡ ὕλη καὶ αἱ μορφαί της	25
4. Ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ σχέσις της πρὸς τὴν ὕλην	30
5. Ἡ διάρθρωσις τῶν ὕλικῶν ὄντων ἐν τῷ χώρῳ	34
6. Ἀρχαὶ διέπουσai τὴν περιοχὴν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν δρά- σεων	38
α') Ἡ ἀρχὴ τῆς ταυτότητος ἢ σταθερότητος	39
β') Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀτομικεύσεως	43
γ') Ἡ ἀρχὴ τῆς ποσότητος	43
δ') Ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος	43
ε') Ἡ ἀρχὴ τῆς ὁμοιότητος	45
στ') Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐνότητος	46
ζ') Ἡ ἀρχὴ τῆς διαρθρώσεως ὁλοτήτων	46
III. Η ΟΝΤΟΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ	
1. Τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ζωῆς	48
2. Γένεσις καὶ πορεία τῆς ζωῆς	53
3. Τὰ ζωϊκὰ εἶδη καὶ ἡ ἐξέλιξις των	56

4. Τὰ αἷτια τῆς ἐξελιξεως	60
5. Ἄρχαι διέπουσαι τὴν ζωὴν	68
α'. Ἡ ἀρχὴ τῆς σκοπιμότητος	70
β'. Ἡ ἀρχὴ τῆς ποικιλίας	80
γ'. Ἡ ἀρχὴ τῆς ὠραιότητος	82
δ'. Ἡ ἀρχὴ τοῦ πλοῦτου ἐνστικτωδῶν ἐκδηλώσεων	84

IV. Η ΟΝΤΟΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

1. Ἡ ἑλληνικὴ κλασσικὴ ἀντίληψις περὶ ἀνθρώπου	90
2. Ἡ ἀντίληψις τῆς Βιολογικῆς Ἀνθρωπολογίας	92
3. Ἡ ἀντίληψις τῆς Φυσιολογίας	99
4. Ἡ ἀντίληψις τῆς Φιλοσοφικῆς Ἀνθρωπολογίας καὶ αἱ ἀρχαὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ :	
Ὁ ἀνθρώπινος κύκλος διαφορόντων. Ἡ συνείδησις. Ἡ θεώρησις τοῦ κόσμου ὡς ἀντικειμένου. Ἡ γνῶσις τοῦ προσωπικοῦ Ἐγώ. Ἡ διαμόρφωσις πολυμόρφου κοινωνικῆς ζωῆς διὰ συνειδητῆς συμβολῆς	104

V. Η ΟΝΤΟΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

1. Ἡ ἔννοια καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ πνεύματος	109
2. Ἡ πορεία τοῦ πνεύματος	114
α'. Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα	114
β'. Τὸ Ἰουδαϊκὸν πνεῦμα	120
γ'. Τὸ Ρωμαϊκὸν πνεῦμα	124
δ'. Τὸ Χριστιανικὸν πνεῦμα	128
ε'. Τὸ Εὐρωπαϊκὸν πνεῦμα	131
στ'. Τὸ Ἀσιατικὸν πνεῦμα	136
ζ'. Τὸ Παγκόσμιον πνεῦμα	142
3. Ἄρχαι χαρακτηρίζουσαι τὸ πνεῦμα :	
Ἡ αὐτονομία, ἡ φωτεινότης, ἡ πληρότης, ἡ αὐτοεκδίπλωσις, ἡ διαβάθμισις, ἡ ἀθανασία	145

VI. Η ΥΠΑΡΞΙΣ ΜΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ

1. Ἡ ἔννοια τῆς ὑπάρξεως	148
------------------------------------	-----

Περιεχόμενα

VII

2. ΟΙ εκπρόσωποι τής Φιλοσοφίας τής ύπάρξεως	151
3. Ἡ βίωσις τής ύπάρξεως	158
4. Ἡ ύπέρβασις τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ τοῦ γήϊνου	162
Συμπέρασμα	167
Πίναξ ὀνομάτων	170
Πίναξ πραγμάτων	173

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ Φιλοσοφία ἄμα τῇ θεμελιώσει της ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων προέβαλεν ὡς σκοπὸν της τὴν γνῶσιν τῆς φύσεως, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ὀμαδικῆς ζωῆς. Πρὸς ἔρευναν ὁμῶς τῶν περιοχῶν τούτων ἀνεπτύχθησαν βαθμηδὸν καὶ εἰδικαὶ ἐπιστῆμαι. Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος συνυπῆρχον ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ἐπὶ μέρους αὐταὶ ἐπιστῆμαι, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ συνολικὴ φιλοσοφικὴ θεώρησις τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς. Ἐκ τῶν εἰδικῶν ἐπιστημῶν αἱ Φυσικαὶ εἶχον ἐπιτύχει εὐρυτάτας ἀνακαλύψεις καὶ τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς φύσεως. Ἡ Φιλοσοφία τότε εἶχεν ὡς κατάληξιν τὴν Γερμανικὴν Ἰδεοκρατίαν τῶν Fichte, Schelling καὶ Hegel· μίαν ἀντίληψιν περὶ κόσμου σχηματισθεῖσαν παραγωγικῶς, καὶ ἀγνοήσασαν τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρικῆς ἐρεύνης. Ἐκεῖθεν ἡ Φιλοσοφία κατηγορήθη ἐπὶ ἀνεδαφισμῷ.

Τέκνον τῆς Φυσιοκρατίας ὑπῆρξεν ὁ Θετικισμὸς τοῦ Comte, ὅστις ἐκήρυξεν ἀπεριφράστως τὸ τέλος τοῦ μεταφυσικοῦ σταδίου τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀνωτέρου καὶ τελειότερου θετικοῦ, καθ' ὃ θὰ ἀσχολούμεθα μόνον μὲ ἐπὶ μέρους προβλήματα σχέσιν ἔχοντα μὲ τὴν πρᾶξιν. Τὸ κήρυγμα ἐκεῖνο ὁμῶς, καίτοι ἐπίμονον, δὲν ἐτηρήθη μὲ συνέπειαν οὐδὲ παρ' αὐτῶν τῶν Θετικιστῶν. Ἡ τάσις πρὸς συνολικὴν θεωρίαν εἶναι ἀνάγκη τοῦ πνεύματός μας διαρκῆς. Δὲν μᾶς ἀπασχολοῦν μόνον αἱ *causae proximae*, ἀλλὰ καὶ αἱ *causae ultimae*.

Τὴν Φιλοσοφίαν ἐζήτησαν νὰ ὑποκαταστήσουν ἐκεῖναι ἐκ τῶν εἰδικῶν ἐπιστημῶν, αἵτινες ἐσημείωσαν τὰς περισσοτέρας ἐπιτυχίας, αἱ Φυσικαὶ κατ' ἀρχάς, αἱ Βιολογικαὶ κατόπιν, διατυπώσασαι θεωρίας περὶ κόσμου ὑλοκρατικᾶς καὶ βιοκρατικᾶς. Αἱ συνέπειαι ὁμῶς τῶν σχετικῶν διδασκαλιῶν ἐγέννησαν ἀντίδρασιν κατ' αὐτῆς τῆς βάσεως τοῦ Θετικισμοῦ. Κυρίως ἐπεχειρήθησαν ἀναδρομαὶ εἰς φιλοσοφικὰ συστήματα τοῦ παρελθόντος. Τοῦτο ὁμῶς ὠδήγησεν εἰς ἓνα Φιλοσοφικὸν Ἀλεξανδρινισμόν, ὅστις ἐνίσχυσεν ἀντὶ νὰ ἀμβλύνη τὰς κατὰ τῆς Φιλοσοφίας αἰτιάσεις, ἀφ' οὔ καὶ πάλιν ἠγνοήθησαν τὰ δεδομένα τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν.

Ἀπόρροια τῶν ὡς ἄνω τάσεων ὑπῆρξεν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς Ὀντολογικὸς Μηδενισμὸς, ἐμφανισθεὶς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Φυσικοῦ καὶ

τοῦ Ἱστορικοῦ Ὑλισμοῦ καὶ τοῦ Ἀξιολογικοῦ Σχετικισμοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔν συναίσθημα ἀνικανοποιήτου εἰς αἰτήματα ἐσώτατα. Τὸ δεύτερον τοῦτο γεγονός ὠδήγησεν ἐκ νέου ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αἰῶνος μας τὸν φιλοσοφικὸν στοχασμὸν εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῶν «ἀρχῶν», τόσον τῶν ὄντολογικῶν ὅσον καὶ τῶν ἀξιολογικῶν.

Ἡ συνολικὴ θεώρησις ἐπιτελεῖται τώρα ἀφ' ἑνὸς μὲν δι' ἐνεργοῦ συμμετοχῆς ὅλων τῶν γνωστικῶν μας δυνάμεων, τῶν διερευνηθεισῶν ὑπὸ τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Γνωσιολογίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ δι' ἐποπτείας τῶν δεδομένων ὅλων τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν. Οὕτω τὸ πνεῦμα μας ἀποφεύγει τὴν μονομέρειαν τόσον τοῦ Ὀρθολογισμοῦ, τοῦ περιορίζοντος τὴν γνῶσιν εἰς μόνην τὴν λογικὴν σφαῖραν, ὅσον καὶ τοῦ Δογματισμοῦ τοῦ κατασκευάζοντος παραγωγικῶς τὴν κοσμικὴν μας εἰκόνα.

Ὁ Descartes εἶχεν ὑποστηρίξει, ὅτι τὸ δένδρον τῆς γνώσεως ἔχει ὡς ρίζαν τὴν Μεταφυσικὴν, κορμὸν τὴν Φυσικὴν καὶ κλάδους τὰς ἄλλας ἐπιστήμας. Ἡ παρομοίωσις εἶναι ὀρθὴ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ὅτι αἱ γενικώταται ἔννοιαι οὐσία, ἀρχή, νόμος, ζωὴ, συνείδησις, πνεῦμα καθορίζονται ὑπὸ τῆς Μεταφυσικῆς. Ἀπὸ ἀπόψεως ὅμως πορείας ἐρεύνης ἢ πρότασις τοῦ δέον νὰ ἀντιστραφῇ. Ἀφετηρία πρέπει νὰ εἶναι τὰ δεδομένα τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν, ἐξ ὧν νὰ ἀναγώμεθα εἰς ὑψηλοτέρας συνθέσεις. Θὰ ἐκκινῶμεν ἀπὸ τὰ «πρῶτα πρὸς ἡμᾶς» συγκεκριμένα, διὰ νὰ φθάνωμεν εἰς τὰ «ὄντολογικῶς πρῶτα».

Ἡ ὑπερβαθεῖσα Μεταφυσικὴ εἶχε καὶ μίαν ἄλλην συναφῆ ἀτέλειαν. Ἀσχολουμένη μὲ τὸ γενικὸν καὶ ἀφηρημένον παρέβλεπε τὴν συγκεκριμένην ζωὴν τῶν προσώπων. Ἐξηντλεῖτο μὲ τὸν καθορισμὸν τοῦ εἶναι καὶ ἐλάχιστα ἠσχολεῖτο μὲ τὸ ὕπαρχειν. Τὸ ἐρώτημα ὅμως περὶ τοῦ νοήματος τῆς προσωπικῆς ζωῆς κατέστη ἔντονον εἰς τὴν ἐποχὴν μας λόγῳ τῶν ψυχικῶν ἀπηχήσεων τῶν συμβάντων τοῦ αἰῶνος μας.

Ἀπάντησιν εἰς τὰ ἐρωτήματα τῆς προσωπικῆς ζωῆς ζητεῖ νὰ δώσῃ ὁ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου διαμορφωθείς τύπος Φιλοσοφίας, ἢ Ὑπαρξιολογία. Αὕτη ὅμως κηρύττουσα, ὅτι ἡ ἀντίληψις περὶ ἀνθρωπίνης μοίρας καὶ οὐχὶ ἡ θεωρία τοῦ κόσμου εἶναι ἡ μόνη ἀρχὴ Φιλοσοφίας, ὑπερβαίνει τὰ φυσικὰ τῆς πλαίσιον.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ διασαφηθῇ ἐκ νέου ποῖον προσδιορίζει τὸ ἄλλο; Ἡ περὶ κόσμου ἀντίληψις τὴν περὶ ὑπάρξεως, ἢ ἀντιθέτως ἢ περὶ ὑπάρξεως τὴν περὶ κόσμου;

Ἡ ὕπαρξις μας εἶναι τὸ «πρῶτον πρὸς ἡμᾶς», ὁ κόσμος ὅμως εἶναι φύσει πρότερος τῆς ὑπάρξεώς μας. Τὸ συναχθὲν περὶ αὐτοῦ

νόημα δὲν δύναται νὰ παροραθῆ κατὰ τὸν ἀπαρτισμὸν τοῦ νοήματος τῆς ὑπάρξεως. Ἡ ἐξάρτησις τοῦ εἶναι ἀπὸ τὸ Ζῆν τυγχάνει ἀνεπαρκῆς, διότι τὸ Ζῆν δὲν ἐξαντλεῖ τὸ εἶναι. Ὁ κοινὸς νοῦς μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι πᾶσα Ὑπαρξιολογία δέον νὰ ἔχη ὡς βάσιν καὶ προϋπόθεσιν μίαν Ὀντολογία, ἄλλως ὁ Ὑπαρξισμὸς δύναται νὰ ἀποβῆ εἴτε παραδοξολόγος Ὑποκειμενισμὸς, εἴτε χαώδης Μηδενισμὸς.

Ἡ Ὀντολογία, ἀναφανείσα ἐκ τῶν ὡς ἄνω λόγων δὲν εἶναι εἰς νέος κλάδος τῆς Φιλοσοφίας, ἀλλ' ἀπλῶς νέα μορφή τοῦ ἀπὸ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος συνεχῶς ὑπάρχοντος. Ὁ μέγας Σταγειρίτης εἶχεν ἀπαιτήσῃ μίαν ἰδιαιτέραν ἐπιστήμην ἐρευνῶσαν «τὸ ὄν ἢ ὄν καὶ τὰ τούτῳ ὑπάρχοντα καθ' αὐτό». Τὴν ἐθεώρει ὡς «ἐπιστήμην τῶν καθόλου» ἢ «ἐπιστήμην τῶν ἀρχῶν» καὶ τὴν διέκρινεν ἀπὸ «τὰς ἐν μέρει λεγομένας ἐπιστήμας» (1). Ἡ ἐπιστήμη αὕτη ἀπεκαλεῖτο ἐν τῇ Περιπατητικῇ σχολῇ καὶ «Πρώτη Φιλοσοφία», ἐπειδὴ αἱ «ἀρχαί» εἶναι αἱ «πρότεροι τῇ φύσει». Αἱ ἐπὶ μέρους ἐπιστήμαι ὠνομάσθησαν «Δευτέρα Φιλοσοφία» ὡς ἐξετάζουσαι τὰ δεύτερα, τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν γεννώμενα (2).

Ὁ Ἀριστοτέλης κατὰ τὴν θεώρησιν ταύτην τῶν καθόλου, ὡς ἐκ τῆς ὑφῆς τοῦ πνεύματός του, συνεπώπτευε καὶ τὰ ἐπὶ μέρους. Ἡ μετὰ ταῦτα ὁμῶς ἀσκηθεῖσα Ὀντολογία, ἢ ἐκ τυχαίου περιστατικοῦ ἀποκληθεῖσα Μεταφυσικὴ (3), ἀπέβη δογματικὴ, μὴ δυνηθεῖσα νὰ οἰκοδομήσῃ περαιτέρω ἐπὶ τῶν βάσεων πού εἶχεν ὑποδείξει ὁ Ἀριστοτέλης. Ἐκεῖθεν προήλθε καὶ ἡ ἐξασθένησις τοῦ κύρους τῆς καὶ ἡ ἐγκατάλειψις τῆς.

Σήμερον ἀναγνωρίζεται καὶ πάλιν ὡς ἀνάγκη ἢ ἀνανέωσις τῆς Ὀντολογίας (4), οὐχὶ ὁμῶς ὡς «Πρώτης», ἀλλ' ὡς «Ἐσχάτης Φιλοσοφίας», θεμελιουμένης ἐπὶ τῶν δεδομένων τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστη-

(1) «Ἔστιν ἐπιστήμη τις ἣ θεωρεῖ τὸ ὄν ἢ ὄν καὶ τὰ τούτῳ ὑπάρχοντα καθ' αὐτό. Αὕτη δ' ἔστιν οὐδεμιᾶ τῶν ἐν μέρει λεγομένων ἢ αὐτή. Οὐδεμία γὰρ τῶν ἄλλων ἐπισκοπεῖ καθόλου περὶ τοῦ ὄντος ἢ ὄν, ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ τε ἀποτεμόμεναι περὶ τούτου θεωροῦσι τὸ συμβεβηκός, οἷον αἱ μαθηματικαὶ τῶν ἐπιστημῶν». *Μετὰ τὰ Φυσικὰ* III (IV), 1.

(2) «Πῶς δ' ἔχει τὸ χωριστὸν καὶ τί ἐστὶ, φιλοσοφίας τῆς πρώτης διαρίσαι ἔργον». *Φυσικῆς ἀκροάσεως* II, 2.

(3) Μεταφυσικὴ ἀπεκλήθη τὸ σχετικὸν σύγγραμμα τοῦ Ἀριστοτέλους, διότι εἰς τὴν ὑπὸ Ἀνδρονίκου τοῦ Ροδίου ἐκδοσιν τῶν Ἀριστοτελικῶν ἔργων εἶχε ταχθῆ μετὰ τὰ φυσικὰ συγγράμματα.

(4) Τὸ ὄνομα Ὀντολογία ἐχρησιμοποίησε πρῶτος ὁ Chr. Wolff τὸ 1730 εἰς τὸ ἔργον του «Philosophia prima, sive Ontologia».

μῶν, ἐπεξεργασμένων διὰ τῆς ὄλης συνειδησιακῆς μας ὀργανώσεως καὶ οὐχὶ μόνον τῆς λογικῆς.

Ἔχει σοβαρωτάτην σημασίαν, ἐάν θὰ δεχθῶμεν, ὅτι γύρω μας ὑπάρχει μόνον τὸ μηδέν, ἢ δὲ ζωὴ μας εἶναι μία παροδικὴ ρυτίδωσις τῆς θαλάσσης τοῦ μηδενός, προκαλουμένη ἀπὸ χάρδεις πνοάς, ἢ ἀντιθέτως θὰ νοήσωμεν τὸ εἶναι ὡς διεπόμενον ἀπὸ σαφῆ τελολογίαν. Ἡ παραδοχὴ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ἀντιλήψεως ἔχει συνεπειὰς τόσον διὰ τὴν ἀτομικὴν ὅσον καὶ τὴν ὁμαδικὴν ζωὴν. Ὅλαι αἱ ἰδέαι καὶ αἱ πράξεις ἐκάστου ἀτόμου κατευθύνονται ἀπὸ τὴν συνολικὴν περὶ κόσμου καὶ ζωῆς ἀντίληψιν. Ὅλαι αἱ ἐποχαὶ ποῦ ὑπῆρξαν σταθμοὶ εἰς τὴν ἱστορίαν εἶχον ὡς ὑπόστρωμα μεγάλα ὄντολογικὰ συστήματα. Ἡ κλασσικὴ ἐποχὴ ἀρχίζει μὲ τὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἰδανισμοῦ. Ἡ Βυζαντινὴ μὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἢ νεωτέρα μὲ τὴν Φυσιοκρατίαν. Σήμερον εὐρισκόμεθα εἰς μίαν καμπὴν τῆς πνευματικῆς πορείας καὶ εἰς τὴν χαραυγὴν μιᾶς νέας ἐποχῆς. Ἐντεῦθεν αἱ ὄντολογικαὶ ἀναζητήσεις καθίστανται ἐκ νέου ἐπίμονοι.

Ὁ ὄντολογικὸς προσανατολισμὸς καθίσταται ἰδιαιτέρως ἐπιτακτικὸς διὰ τὴν πρᾶξιν τῆς ἀγωγῆς καὶ τὴν καθοδήγησιν τῆς νέας γενεᾶς. Πᾶσα ὑψηλὴ ἀγωγή χρειάζεται μίαν ρωμαλέαν κοσμοθεωρίαν. Ἡ δύναμις ὁμῶς ἐμπνεύσεως τῆς τελευταίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν στερεότητα τῶν θεμελίων της.

Ἡ διάρθρωσις τῆς παρούσης μελέτης προσδιορίζεται ἀπὸ τὰς ὡς ἄνω ἐκτεθείσας γενικὰς σκέψεις.

Κατὰ πρῶτον θὰ διασαφηθῇ ἡ ἔννοια τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας καὶ θὰ διακριθῶσιν αἱ ὄντολογικαὶ περιοχαί. Ἐπειτα θὰ ἐξετασθοῦν τὰ ἐξ ἐκάστης περιοχῆς δεδομένα καὶ αἱ ἀρχαὶ ποῦ τὰ διέπουν.

Ἐκ τῆς σφαίρας τῆς ἀνοργάνου φύσεως θὰ ἐξετασθῶσιν ὁ χῶρος, ὁ χρόνος, ἡ κοσμικὴ οὐσία (ὕλη καὶ ἐνέργεια) ἐν τῇ διαρθρώσει της, τόσον τῇ γῆϊνῃ ὅσον καὶ τῇ πέραν τοῦ γῆϊνου. Θὰ προσδιορισθῶσιν ἀκόμη αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ αἱ ἰσχύουσαι ἐν τῇ σφαίρᾳ ταύτῃ.

Εἰς τὴν ὄντολογικὴν περιοχὴν τῆς ζωῆς θὰ διακριθῶσι τὰ γνωρίσματα τὰ χαρακτηρίζοντα τὴν ζωὴν καὶ θὰ διερευνηθῇ ἡ γένεσις καὶ πορεία τῆς ζωῆς μετὰ τῶν ἀρχῶν τῶν κατ' αὐτάς ἀναφαινομένων.

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἐξετασθῇ ἡ ἑλληνικὴ κλασσικὴ ἀντίληψις περὶ ἀνθρώπου, ὡς καὶ ἡ στηριζομένη εἰς τὰ δεδομένα τῆς συγχρόνου Βιολογίας, Φυσιολογίας καὶ Φιλοσοφικῆς Ἀνθρωπολογίας.

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ πνεύματος θὰ διασαφηθῶσιν ἡ ἔννοια καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ πνεύματος, αἱ μορφαὶ ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐμφανίζεται

τοῦτο, ἢ κατὰ τὴν ἱστορικὴν πορείαν διαφοροποιήσεις τῶν πνευμάτων τῶν λαῶν, ἢ ἀναφαινομένη σήμερον διαμόρφωσις ἑνὸς παγκοσμίου πνεύματος, ὡς καὶ αἱ χαρακτηριστικαὶ ἀρχαὶ αἱ διέπουσαι τὸ πνεῦμα εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις.

Εἰς τὸ τελευταῖον μέρος θὰ ἐξετασθῇ ἡ προσωπικὴ ὕπαρξις τῶν ἀτόμων, αἱ σύγχρονοι περὶ αὐτῆς θεωρίαι, ἡ ἐκτίμησις τῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συστατικῶν στοιχείων τῆς ὑπαρξιακῆς πείρας, ὡς καὶ τὸ συνεχές αἶτημα ὑπερβάσεως τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ τοῦ γηίνου, οὐχὶ ὡς φυγὴ ἐκ τοῦ συγκεκριμένου, ἀλλ' ὡς παρόρμησις πρὸς διαρκῆ ἀνύψωσιν του.

Θὰ καταφανῆ ἐν συμπεράσματι, ὅτι ἡ συνολικὴ θεώρησις τῶν ὀντολογικῶν περιοχῶν δὲν γεννᾷ μίαν συνείδησιν περὶ τοῦ εἶναι ὡς σειράς ἀλληλοδιαδόχων φαινομένων μηχανικῶς καὶ τυχαίως μεταμορφουμένων, ἀλλ' ὡς ἀναδύσεως ἐξ ἑνὸς ἀπείρου βάθους μιᾶς ἀενάου δημιουργίας. Ὅτι ἡ γνῶσις τῆς αὐτῆ καθορίζεται ἀπὸ τὴν συνειδητὴν συμβολὴν ἐκάστου προσώπου πρὸς ἐμβάθυνσιν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὴν μέθεξιν εἰς αὐτὰς διὰ συγκεκριμένης ζωῆς.

Ι. ΑΙ ΟΝΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΑΙ ΟΥΣΙΑΙ

1. Αι όντότητες ως πράγματα και ως δράσεις.

Ο στοχαζόμενος άνθρωπος εις ώρας αὐτοσυγκεντρώσεως σκέπτεται συχνά: «Υπάρχουν τόσα πράγματα γύρω μου, τὸ φῶς, ὁ οὐρανός, ἡ ἔκτασις γῆς, τὰ δένδρα καὶ τὰ ζῶα, οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Ἐκαστον ἀπὸ αὐτὰ ἔχει όντότητα διακεκριμένην. Τὸ πλῆθος των καὶ ἡ ποικιλία των ἀποτελεῖ τὸν κόσμον (1). Τί εἶναι ὅλα αὐτά ;»

Ἡ σκέψις αὕτη ἀποτελεῖ ἐν βαθύ βίωμα, ἀναφαινόμενον εις πᾶν ὠλοκληρωμένον ἄτομον καὶ προσδιορίζον τοῦτο ὄχι μόνον γνωστικῶς, ἀλλὰ καὶ συναισθηματικῶς καὶ βουλευτικῶς. Τὴν πρώτην φιλοσοφικὴν θεώρησιν τοῦ βιώματος ἐπεχείρησεν ὁ Παρμενίδης (540—470 π.Χ.). Οὗτος εις τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα τοῦ «Περὶ φύσεως» ἔργου του τονίζει μὲ ὑποβάλλοντα συμβολισμόν, ὅτι ὅπισθεν τῶν πολλῶν καὶ μεταβαλλομένων πραγμάτων ὑπάρχει τὸ «*Εἶναι*», τὸ ὁποῖον γεννᾷ θαυμασμόν εις τὸν νοοῦντα τοῦτο. Ἐκτοτε ὁ ὅρος ἐγένετο διαρκὲς κτῆμα τῆς Φιλοσοφίας.

Ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου δὲν εἶναι μονοσήμαντος. Ἡ πρώτη ἐκείνη χρῆσις ἐγένετο ὑπὸ ἀθροιστικὴν ἔννοιαν. Ἐκφράζει τὸ σύνολον τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου. Τοῦτο ὅμως ὁ Παρμενίδης τὸ θεωρεῖ ὡς ἐνιαίαν ὑπόστασιν ὑπάρχουσαν πέραν τούτων. Μία δευτέρα χρῆσις εἶναι ἐκείνη καθ' ἣν σημαίνει, ὅτι ὅλα τὰ παρ' ἡμῶν γνωριζόμενα ἢ καὶ νοούμενα ἔχουν όντότητα. Αὕτη θά γίνῃ σαφῆς μετὰ τὰ κατωτέρω ἐκτεθησόμενα.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Παρμενίδου σκοπεῖ νὰ ἀντικρούσῃ τὰς ιδέας τοῦ Ἡρακλείτου περὶ ἀενάου ἀλλαγῆς, ροῆς, ἐναντιοτροπίας, ταυτότητος τοῦ «*Εἶναι*» καὶ τοῦ «*μὴ Εἶναι*», τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, τοῦ ἄνω καὶ τοῦ κάτω. Τονίζει σαφῶς καὶ ἐπιμόνως, ὅτι τὸ *Εἶναι* πρέπει νὰ διαστέλλεται ἀπὸ τὸ μὴ *Εἶναι*, ἄλλως παραδεχόμεθα τὸ χάος, τόσον τὸ ὄντολογικόν, ὅσον καὶ τὸ γνωσιολογικόν.

(1) Κατὰ τὴν παλαιάν παράδοσιν «Πυθαγόρας πρῶτος ὠνόμασε τὴν τῶν ὄλων περιοχὴν κόσμον, ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ τάξεως». Πλουτάρχου, Περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις II α.

Θεμέλια τῆς νοήσεως καὶ γνώσεως τοῦ κόσμου εἶναι κατὰ τὸν Παρμενίδην δύο ἀρχαί. Ἡ πρώτη ἀπαιτεῖ τὴν ἀπόλυτον καὶ σαφῆ παραδοχὴν, ὅτι πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει, ὑπάρχει, καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ νοηθῆ ὡς μὴ ὑπάρχον· ἐπίσης, ὅτι πᾶν ὅ,τι δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει, καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ νοηθῆ ὡς ὑπάρχον⁽¹⁾. Οἱ παραβαίνοντες αὐτὴν καὶ νοοῦντες τὸ «εἶναι» καὶ τὸ «μὴ εἶναι» ὡς τὰ αὐτὰ παύουν, λέγει, νὰ εἶναι κανονικοὶ ἄνθρωποι καὶ γίνονται «ἄκριτα φύλα». Ἡ δευτέρα ἀρχὴ ἐπιβάλλει νὰ μὴ παραδεχώμεθα ὡς ὄντα, εἴτε τὰ κατὰ συνήθειαν θεωρούμενα, εἴτε τὰ δι' ἀσκόπου βλέμματος γινόμενα ἀντιληπτά, εἴτε τὰ ἐκ θορυβωδῶν ὁμιλιῶν γνωσθέντα, ἀλλ' ὅσα κρίνομεν καὶ ἐλέγχομεν διὰ τοῦ λόγου⁽²⁾.

Ὁ κοινὸς νοῦς ἔχει συνεχῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ εἶναι, ἀλλὰ τὸ θεωρεῖ, ὅτι ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ τὰ πράγματα, ὁπόθεν καὶ τὸ γνωρίζομεν. Πράγματα εἶναι τὰ ὄντα τὰ κατάλληλα πρὸς πρᾶξιν, εἴτε ἔγινεν αὕτη, εἴτε πρόκειται νὰ γίνῃ. Π. χ. ὁ λίθος, τὸ σκεῦος, τὸ ξύλον, ἡ οἰκία, τὸ ἔμβιον ὄν, εἴτε ὠφέλιμον εἶναι εἴτε ἐπιβλαβές. Ἀκόμη καὶ τὰ πεπραγμένα ἢ γεγενημένα νοοῦνται ὡς πράγματα.

Φιλοσοφικῶς ἡ ἔννοια τοῦ πράγματος προσδιορίζεται κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Πλατωνικὸν διάλογον Παρμενίδης, τοῦ ὁποῦ κυρίου πρόσωπον προβάλλεται ἀκριβῶς ὁ προφήτης τοῦ εἶναι Παρμενίδης. *Πρᾶγμα*, τονίζεται ἐκεῖ, εἶναι «τὸ μετέχον χρόνου» καὶ δυνάμενον «οὐσίας μεταλαμβάνειν καὶ οὐσίας ἀπαλλάττεσθαι»⁽³⁾. Τὰ ἐπὶ μέρους δηλαδὴ πράγματα ἀναφαίνονται, ὅταν κατὰ μίαν χρονικὴν διάρκειαν ἀποκτοῦν τὴν ιδιότητα τοῦ εἶναι καὶ παραμένουν κατ' αὐτὴν τὰ αὐτά. Οὕτως ὁ Παρμενίδης μετὰ τῆς ἔννοιας τοῦ εἶναι θέτει καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ταυτότητος, ἥτις εἶναι βᾶσις τῆς ἔννοιας τῆς οὐσίας, ἀλλὰ καὶ θεμέλιον τῆς γνώσεως. Ὁ ἴδιος ὁμοίως ὁ Παρμενίδης ἐπεκτείνει τὴν ἔννοιαν τῆς οὐσίας, ὥστε νὰ περιλάβῃ ἐν αὐτῇ πλὴν τῶν πραγμάτων καὶ τὰς δράσεις. Οὐσία δι' αὐτὸν καὶ τοὺς

(1) «Εἰ δ' ἄγ' ἐγὼν ἐρέω, κόμισαι δὲ σὺ μῦθον ἀκούσας,
αἶ περ ὁδοὶ μοῦναι διζήσιός εἰσι νοῆσαι·
ἢ μὲν, ὅπως ἔστιν τε καὶ ὡς οὐκ ἔστι μὴ εἶναι,
πειθοῦς ἔστι κέλευθος, ἀληθείη γὰρ ὀπηδεῖ·
ἢ δ', ὡς οὐκ ἔστιν τε καὶ ὡς χρεῶν ἔστι μὴ εἶναι,
τὴν δὴ τοι φράζω παναπειθέα ἔμμεν ἄταρπόν».

¹ *Ἀπόσπ.* 4

(2) «Ἀλλὰ σὺ τῆσδ' ἀφ' ὁδοῦ διζήσιος εἶργε νόημα,
μηδὲ σ' ἔθος πολῦπειρον ὁδὸν κατὰ τήνδε βιάσθω,
νωμᾶν ἄσκοπον ὄμμα καὶ ἠχῆσσαν ἀκουὴν
καὶ γλῶσσαν· κρίναι δὲ λόγῳ πολὺδηριν ἔλεγχον
ἐξ ἐμέθεν ρηθέντα».

² *Ἀπόσπ.* 7

(3) *Πλάτωνος* Παρμενίδης 156 A,

ὄπαδούς του εἶναι καὶ πᾶσα «δύναμις» (1). Ὁ λόγος μας ὁ ἀπεικονίζων τὰς οὐσίας οὐδὲν ἄλλο εἶναι, λέγει, ἢ συμπλοκὴ ὀνομάτων καὶ ρημάτων, δηλαδή πραγμάτων καὶ δράσεων (2).

Διὰ τὴν σύγχρονον σκέψιν ὄχι μόνον αἱ δράσεις, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν δράσεων, νοούμενα ὡς συνεχῶς τὰ αὐτά, θεωροῦνται ὡς οὐσίαι. Οὕτω οὐσίαι εἶναι πάντα τὰ κατασκευάσματα τῆς πρακτικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου, ἐργαλεῖα, μηχαναί, χειροτεχνήματα κλπ. Οὐσίαι ὁμῶς ἀκόμη εἶναι καὶ τὰ δημιουργήματα τῆς πνευματικῆς του δράσεως. Μυθολογικαὶ κατασκευαί, ὅπως ὁ Πήγασος, ἡ Χίμαιρα, ὁ Ζεὺς, ἡ Ἀθηνᾶ, νοοῦνται συνεχῶς αἱ αὐταὶ μετὰ τὰ χαρακτηριστικὰ των σταθερῶς τὰ αὐτά. Ἀλλὰ καὶ αἱ κριτικῶς ἠλεγμένοι νοητικαὶ δημιουργίαι, οἷον ἔννοιαι, ὄροι, μαθηματικὰ σύμβολα, ἀρχαὶ φυσικαὶ ἢ ἠθικαί, σχέσεις, θεωροῦνται ὡς οὐσίαι. Ἀπλῶς διακρίνομεν ὄντοτες ἢ οὐσίας μετὰ πραγματικὴν ἢ μετὰ ἰδανικὴν ὑπαρξιν.

Τὴν οὐσίαν εἶχεν ἀναγράψει πρώτην εἰς τὸν πίνακα τῶν κατηγοριῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. Οὐσία, λέγει, εἶναι ἐκεῖνο περὶ τοῦ ὁποῖου κατηγορεῖται πᾶν ἄλλο καὶ τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ κατηγορηθῆ εἰς ἄλλο. Εἶναι τὸ μένον συνεχῶς τὸ αὐτό. Τὸ σταθερὸν τοῦτο εἶναι ὅ,τι εἶναι, οὔτε ὀλιγώτερον οὔτε περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι εἶναι(3). Οὐσίαι καὶ διὰ τὸν Ἀριστοτέλην εἶναι τόσον τὰ φυσικὰ σώματα, γῆ, πῦρ, ὕδωρ κλπ., ὡς καὶ τὰ ἐκ τούτων συνεστῶτα, ὅσον καὶ αἱ αἰτίαι αἱ γεννώσασιν ὄντα. Εἶναι ἀκόμη τὰ συστατικὰ φυσικοῦ ἢ νοητοῦ πράγματος, ὡς καὶ τὰ γνωρίσματα τὰ ὀρίζοντα τοῦτο (4). Συνώνυμά της ἀναφέρει τὸ «τί ἐστίν», «τί ἦν εἶναι», ἢ «φύσις», τὸ «ὑποκείμενον». Τὸ τελευταῖον ὄνομα ἐμφανίζει τὴν οὐσίαν ὡς φορέα γνωρισμάτων ἢ κατηγορημάτων.

Τὴν διδασκαλίαν ταύτην τοῦ Ἀριστοτέλους θὰ διαδώσουν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην οἱ Σχολαστικοί. Οὐσία (essentia) κατ' αὐτοὺς εἶναι τὸ ἐν ἑαυτῷ ἀναγκαιῶς ὑπάρχον (ens in se). Νοεῖται κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ τυχαῖον (accidens), τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ὑπάρχη καὶ εἰς ἄλλο (ens in alio), μὴ μεταβάλλον τὴν οὐσίαν ἐκείνου, εἴτε ὑπάρχει εἴτε ὄχι. Ἡ οὐσία εἶναι ὁ φορεὺς τῶν σταθερῶν ἰδιοτήτων καὶ τῶν γνωρισμάτων. Εἶναι ἡ quidditas.

(1) «Τὸ ὁποῖανοῦν τινα κεκτημένον δύναμιν εἴτ' εἰς τὸ ποιεῖν ἕτερον ὀτιοῦν πεφυκός, εἴτ' εἰς τὸ παθεῖν καὶ σμικρότατον ὑπὸ τοῦ φαυλοτάτου, κἂν εἰ μόνον εἰς ἀπαξ, πᾶν τοῦτο ὄντων εἶναι· τίθεμαι γὰρ ὄρον ὀρίζειν τὰ ὄντα, ὡς ἔστιν οὐκ ἄλλο τι πλὴν δύναμις». Σοφιστής 247E.

(2) Αὐτόθι 262 A.

(3) Κατηγορίαι III.

(4) Μετὰ τὰ Φυσικὰ IV (V), 8.

Ἐπειδή τὰ πράγματα καὶ τὰ φαινόμενα ἔχουν γνωρίσματα με διάρκειαν, ἐγεννήθη ἡ ἀντίληψις, ὅτι ὑπάρχει εἰς αὐτὰ ἓν «ὑπό - κείμενον», μία «sub - stantia». Ἐκεῖθεν ἀνέκυψεν ἡ τάσις πρὸς ἀναζήτησιν τῆς βαθυτέρας οὐσίας τῶν πραγμάτων.

Αὐτὸς οὗτος ὁ Kant δέχεται, ὅτι ὑπάρχει «τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ» (Ding an sich), ἀλλὰ τοῦτο, λέγει, μᾶς εἶναι ἄγνωστον. Μόνον τὰ ἐξ αὐτοῦ φαινόμενα γνωρίζομεν. Ἡ νόησις μας εἶναι, λέγει, ὠργανωμένη διὰ τῆς κατηγορίας τῆς οὐσίας, τῆς ἐμφανιζούσης τὰ πράγματα ὡς ὀντότητας, χωρὶς ὅμως ταῦτα νὰ εἶναι ἀντικειμενικῶς οἷα ἐμφανίζονται.

Ἡ σύγχρονος ἀντίληψις περὶ οὐσίας διαμορφώνεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς πολλαπλῆς ἀξιοθεώσεως καὶ διερευνηθείσης ἐμπειρικῆς γνώσεως. Οὐσίαι θεωροῦνται σήμερον ὄχι μόνον τὰ πράγματα, μετὰ τὰ ὅποια δύναμαι νὰ ἀσχοληθῶ καὶ ἅτινα καταλαμβάνουν ἓνα χῶρον, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ προσβάλλοντα τὰς αἰσθήσεις μου φαινόμενα. Οὐσία εἶναι ὄχι μόνον ἡ τράπεζα ἐπὶ τῆς ὁποίας γράφω, ἀλλὰ καὶ αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, ποῦ εἰσέρχονται ἀπὸ τὸ παράθυρόν μου, καὶ τὰ ἠλεκτρομαγνητικὰ κύματα, ποῦ φθάνουν μέχρι τοῦ ραδιοφώνου μου, καὶ τὸ κάμνουν νὰ ὁμιλῇ. Οὐσία εἶναι ἀκόμη πᾶν ὅ,τι δρᾷ ὡς αἷτιον, παραδείγματος χάριν ἡ ἔλξις τοῦ ἡλίου ἐπὶ τὴν γῆν, ἡ βαρύτης, ἡ θερμότης, ὁ ἠλεκτρισμός.

Ὡς ἔργον τῆς ἐπιστήμης θεωρεῖται κατὰ πρῶτον μὲν καὶ στοιχειώδη λόγον ἢ περιγραφή τῶν πραγμάτων καὶ τῶν φαινομένων, κατὰ δεύτερον δὲ καὶ κύριον ἢ ἀνεύρεσις τῶν μεταξὺ τῶν φαινομένων ποικίλων σχέσεων.

2. Αἱ οντότητες ὡς σχέσεις καὶ ὡς ποιότητες.

Αἱ μεταξὺ τῶν φαινομένων σχέσεις, ἰδίᾳ αἱ αἰτιώδεις, νοοῦνται ὡς οντότητες. Ἡ ἀναλυτικὴ διερεύνησις τῆς αἰτιότητος καθώρισεν, ὅτι δὲν ἔχομεν μόνον συνδέσεις διαδοχῆς, ἀλλὰ καὶ συνδέσεις συγχρονισμοῦ, προκειμένου περὶ πολυπλοκωτέρων φαινομένων. Ἐπίσης ἡ ἀντίληψις περὶ αἰτίας ὡς δυνάμεως δρώσης ἐθεωρήθη, ὅτι ἀποτελεῖ κεκαλυμμένην μεταφυσικὴν παλαιοῦ τύπου καὶ δέον νὰ ἀναθεωρηθῇ. Ἐντεῦθεν ἐπεζητήθη, ὅπως ἡ ἔννοια τῆς αἰτίας ἀντικατασταθῇ δι' ἄλλης τινός, ἀπηλλαγμένης τοιούτων ἐπιβαρύνσεων. Ὡς τοιαύτη ἐθεωρήθη ἡ ἔννοια τῆς συναρτήσεως.

Συνάρτησις εἶναι ἡ μεταβολὴ ἢ συμβαίνουσα κατ' ἀναγκασίαν παρακολούθησιν ἄλλης μεταβολῆς. Ὄταν δηλαδὴ μία ποσότης ἐξαρτᾶται ἐξ ἄλλης, οὕτως ὥστε μεταβαλλομένης τῆς μιᾶς νὰ μεταβάλλεται ἡ ἄλλη.

λεται καὶ ἡ ἄλλη, καὶ δι' ἐκάστην τιμὴν τῆς μιᾶς νὰ ἀντιστοιχῇ ὠρισμένη τιμὴ τῆς ἄλλης. Ἐπὶ παραδειγματι ἄλλοτε ἐδιδάσκετο, ὅτι ἡ θερμότης ἀποτελεῖ τὴν αἰτίαν διαστολῆς σιδηρᾶς ράβδου. Σήμερον διδάσκεται, ὅτι ὁ ὄγκος σιδηρᾶς ράβδου εἶναι συνάρτησις τῆς θερμοκρασίας τῆς.

Οὐσία σημαίνει συνάρτησις δυναμικῶν στοιχείων, ἀλλὰ καὶ σύνδεσις ἰδιοτήτων. Ἐπειδὴ αἱ ἰδιότητες παρίστανται ποσοτικῶς, ἡ οὐσία νοεῖται ὡς ποσοτικὴ σχέσις ἐκφραζομένη δι' ἑνὸς μαθηματικοῦ τύπου. Τοῦτο ἔχων ὑπ' ὄψιν ὁ Galilei παρετήρει, ὅτι τὸ βιβλίον τῆς φύσεως ἔχει γραφῆ εἰς μαθηματικὴν γλῶσσαν. Ἡ γνώμη αὕτη ἀνεπτύχθη μέχρι τῶν ἄκρων συνεπειῶν τῆς κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Laplace (1749 - 1827). Οὗτος ἐδίδασκεν, ὅτι «μία διάνοια, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ κατανοήσῃ εἰς μίαν δεδομένην στιγμήν τὰς κυριαρχούσας εἰς τὴν φύσιν δυνάμεις καὶ τὴν ἀμοιβαίαν θέσιν τῶν ἐν αὐτῇ ὑπαρχόντων σωμάτων καὶ ἡ ὁποία θὰ ἦτο ἀρκετὰ εὐρεῖα, ὥστε νὰ ὑποβάλλῃ εἰς ἀνάλυσιν ὅλα τὰ δεδομένα ταῦτα, θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ περιλάβῃ ὑπὸ τὸν αὐτὸν μαθηματικὸν τύπον τὰς κινήσεις τῶν μεγίστων οὐρανίων σωμάτων, ὅπως καὶ τῶν ἐλαχίστων ἀτόμων. Οὐδὲν θὰ ἦτο δι' αὐτὴν ἀβέβαιον καὶ τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον θὰ ἦσαν παρόντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς»⁽¹⁾. Εἰς τὰς ἡμέρας μας ὁ φυσικὸς Heisenberg ἀνεπέεωσε τὴν ἀντίληψιν ταύτην παρατηρῶν, ὅτι «μία νέα περιοχὴ τῆς ἐμπειρίας μᾶς φαίνεται, ὅτι κατανοεῖται ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν σύνθεσίν τῆς, ἐὰν οἱ νόμοι οἱ προσδιορίζοντες ταύτην διατυπωθοῦν μαθηματικῶς»⁽²⁾.

Ἡ σύγχρονος Φυσικὴ τονίζει γενικῶς, ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἰσχύσασα ἀντίληψις, καθ' ἣν οὐσία σημαίνει φορεὺς ἰδιοτήτων, δὲν μᾶς ἱκανοποιεῖ. Οὐσία εἶναι, λέγει, σχέσεις ποσοτικά. Ὁρισμένον εἶδος ποσοτικῶν συναρτήσεων τὸ ἀποκαλοῦμεν ὕδωρ, ἐν ἄλλο λίθον, ἐν ἄλλο ξύλον, ἄνεμον, ἠλεκτρισμόν, φῶς. Ἡ ἔννοια τῆς οὐσίας ἢ τοῦ πράγματος δέον νὰ ἐγκαταλειφθῇ. Ἡ ἀντίληψις ὁμοίως αὕτη τῆς Φυσικῆς περὶ οὐσίας παρέχει λαβὴν εἰς πολλὰς ἐπιφυλάξεις. Ἀνακύπτει τὸ ἐρώτημα, μήπως ὑπεραπλοποιηθῇ τὰ πράγματα ἐπιβλάβη τοῦ ὀρθοῦ, ἢ μήπως ἐπιτελῆ γενικεύσεις ἀνεπιτρέπτους.

Κατὰ τὸν κοινὸν νοῦν καὶ σήμερον, ὅταν δρῶμεν, δεχόμεθα τὰ

(1) Laplace P., Introduction à la théorie analytique des probabilités. Oeuvres complètes vol. VII, Paris 1886, σελ. VI.

(2) Heisenberg W., Gedanken der antiken Naturphilosophie in modernen Physik. Die Antike (1937) 123.

πράγματα ὡς ὀντότητας διαρκούσας καὶ σταθεράς, οὐχὶ δὲ ὡς ἀθροίσματα φαινομένων ἢ σχέσεων. Ἡ διὰ τῆς νοήσεως ἀπαρίθμησις τῶν τελευταίων τούτων ὡς ὑποκαταστάτων τῆς οὐσίας θεωρεῖται ὡς διάλυσις τοῦ εἶναι, τὴν ὁποίαν ἐν τῇ πράξει παύουν νὰ δέχωνται καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ θεωρητικοὶ τῆς *σχεσιοκρατίας*. Ἐπειτα ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι ἡ πραγματικότης εἶναι ἐν σύμπλεγμα σχέσεων, συναρτήσεων, ἢ ἐξισώσεων, ἄνευ φορέως τινός, δέον νὰ ἐξετασθῇ, μήπως ἰσχύη μόνον διὰ τὴν φυσικὴν πραγματικότητα, δηλαδὴ τὴν περιοχὴν τῆς ἀνοργάνου ὕλης. Ὅταν ἀντικρύζονται αἱ ὀντότητες τῆς ὀργανικῆς φύσεως καὶ ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης, ἡ ἀντίληψις περὶ οὐσίας ὡς ποσοτικῆς συναρτήσεως δὲν μᾶς ἱκανοποιεῖ. Εἰς τὴν βαθμίδα τῶν πνευματικῶν δημιουργιῶν τὴν ἐγκαταλείπομεν ὀριστικῶς.

Αἱ ἐπιφυλάξεις τῆς κοινῆς ἀντιλήψεως ἔχουν καὶ φιλοσοφικὰ στηρίγματα. Ὁ Ἐγγελοσ εἶχε παρατηρήσει, ὅτι αἱ ἰδιότητες εἰς ἕκαστον πρᾶγμα εἶναι συν-δεδεμέναι εἰς ἓν ὅλον, ἀκριβῶς δὲ τὸ σὺν τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν του. Ἡ σύγχρονος Φυσικὴ ἀποφεύγουσα τὴν παραδοχὴν τῶν οὐσιῶν, οἷαι παρέχονται ἀπὸ τὴν κατ' αἴσθησιν ἀντίληψιν καὶ ἐγκαταλείπουσα τὰς ἐκ τῆς εἰδικῆς ὀργανώσεως τῶν αἰσθήσεων μας δεδομένας διαφορὰς ἐπεζήτησε νὰ συλλάβῃ γυμνὸν τὸ εἶναι. Καὶ πάλιν ὅμως ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ κέντρα συσσωματώσεων, ἢ φορεῖς τῶν συναρτήσεων, ἢ δίκτυα σχέσεων. Ἀπλῶς δηλαδὴ δέχεται ὠχροτέρας νοητικὰς ὀντότητας ἀντὶ τῶν οὐσιῶν, τὰς ὁποίας ἐμφανίζουν ὡς ὑποστάσεις αἱ αἰσθήσεις καὶ δὴ ἡ ἀφή. Τοῦτο δὲν συνέβη μόνον διὰ τὴν ἔννοιαν οὐσία, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν συναφή πρὸς αὐτὴν ὄρον ποιότητος.

Ποιότης εἶναι τὸ σταθερῶς διακρίνον ἐν πρᾶγμα ἀπὸ τὰ ἄλλα, τὸ ὁποῖον καὶ ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν του. Ἡ διερεύνησις τῆς ἐννοίας ἐπιχειρεῖται συνεχῶς ὑπὸ τοῦ Σωκράτους, τοῦ ὁποίου τὸ κύριον ἔργον ἦτο τὸ «ὀρίζεσθαι καθόλου» (1). Συστηματικώτερον ἐξετάζεται εἰς τὸν Θεαίτητον, ὅπου τονίζεται, ὅτι αἱ ποιότητες καὶ αἱ μεταξὺ τῶν συγκρίσεις γνωρίζονται «ἐν ἐκείνῳ τῷ ὀνόματι, ὅ,τι ποτ' ἔχει ἢ ψυχὴ, ὅταν αὐτὴ καθ' αὐτὴν πραγματεύηται περὶ τὰ ὄντα» (2). Ἡ ποιότης εἶναι τι ἴδιον ἀνακῶπτον κατὰ τὴν ἐπαφήν τῶν πραγμάτων μετὰ τῆς ψυχῆς (3). Εἶναι δηλαδὴ γέννημα τόσον τῶν δεδομένων τῶν αἰσθήσεων, ὅσον καὶ τῆς ψυχικῆς μας ὀργανώσεως.

(1) Ἀριστοτέλους, Μετὰ τὰ Φυσικὰ VII (VIII), 4.

(2) Θεαίτητος 187 Α.

(3) Αὐτόθι 182 Β.

Έμπειρικώτερον εξετάζει τὸ θέμα ὁ Δημόκριτος. Οὗτος ἀρνεῖται τὴν ἀντικειμενικὴν ὕπαρξιν τῶν ποιοτήτων, ποῦ μᾶς παρέχουν τὰ αἰσθητήρια. Αἱ διακρίσεις, λέγει, ὡς πρὸς τὴν γεῦσιν, τὴν θερμότητα καὶ τὸ χρῶμα εἶναι ὑποκειμενικαὶ καὶ δὲν ὑπάρχουν εἰς τὰ πράγματα. Ἀντικειμενικῶς μόνον ἄτομα ὑπάρχουν, τὰ ὅποια οὔτε λευκὰ εἶναι, οὔτε μέλανα, οὔτε γλυκέα οὔτε πικρά, οὔτε θερμὰ οὔτε ψυχρά (1). Ταῦτα μόνον κατὰ τὸ σχῆμα, τάξιν καὶ θέσιν διαφέρουν.

Ἡ ποιότης θά κηρυχθῆ ὄντολογικὴ κατηγορία ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλην. Εἶναι ὅμως, λέγει, ἐκ τῶν «πλεοναχῶς λεγομένων». Αὕτη ἐκφράζει τὸ «τί ἦν εἶναι» ἐκάστου πράγματος, τὸ ὅποιον συμπίπτει μὲ τὴν οὐσίαν του. Ἐν προκειμένῳ οὗτος συμφωνεῖ μὲ τὴν κοινὴν ἀντίληψιν, ὅτι αἱ ποιότητες αἱ παρεχόμεναι ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων μᾶς εἶναι ὅλαι ἀντικειμενικαὶ. Ὅπως τὰς ἀντιλαμβανόμεθα οὕτω καὶ ὑπάρχουν εἰς τὸ εἶναι (2).

Τὸ θέμα τοῦτο κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νεωτέρων χρόνον θίγεται ἐκ νέου, ἔκτοτε δὲ συζητεῖται συνεχῶς λαβὸν μεγίστην ἐπίτασιν εἰς τὰς ἡμέρας μᾶς. Ὁ Locke κατὰ πρῶτον εἰσήγαγε διὰ τὴν κατ' αἴσθησιν γνῶσιν τὴν διάκρισιν πρωτογενῶν καὶ δευτερογενῶν ποιοτήτων (3). *Πρωτογενεῖς ποιότητες* (primary qualities) κατ' αὐτὸν εἶναι αἱ ὑπάρχουσαι εἰς τὰ πράγματα ἀσχέτως τῆς γινωσκούσης συνειδήσεως. Τοιαῦτα εἶναι τὸ μέγεθος, ἡ μορφή, ὁ ἀριθμὸς, ἡ κίνησις, ἡ ἠρεμία. *Δευτερογενεῖς ποιότητες* (secondary qualities) εἶναι ἐκεῖναι, αἵτινες ἀπλῶς προστίθενται ἀπὸ τὴν γινώσκουσαν συνείδησιν εἰς τὰ πράγματα, οὔσαι ὑποκειμενικαὶ. Τοιαῦτα εἶναι τὸ χρῶμα, ὁ ἦχος, ἡ γεῦσις, ἡ ὀσμὴ, ἡ θερμότης, τὸ ψῦχος.

Τὴν διάκρισιν ταύτην ἐδέχθησαν καὶ οἱ Descartes καὶ Leibnitz.

(1) «Νόμῳ γλυκύ, νόμῳ πικρόν, νόμῳ θερμόν, νόμῳ ψυχρόν, νόμῳ χροίῃ, ἔτεῃ δὲ ἄτομα καὶ κενόν».

**Απόσπ. 9*

Τὴν σχετικὴν ἀντίληψιν τοῦ Δημοκρίτου διασαφεῖ λεπτομερέστερον ὁ Γαληνὸς γράφων: «Δημόκριτός φησιν ἐκ τῆς συνόδου τῶν ἀτόμων γίνεσθαι νομίζων ἀπάσας τὰς αἰσθητὰς ποιότητας ὡς πρὸς ἡμᾶς τοὺς αἰσθανομένους αὐτῶν, φύσει δ' οὐδὲν εἶναι λευκόν ἢ μέλαν ἢ ξανθόν ἢ ἐρυθρόν ἢ πικρόν ἢ γλυκύ· τὸ γὰρ δὴ νόμῳ ταῦτὸ βούλεται τῷ οἷον «νομιστι» καὶ «πρὸς ἡμᾶς», οὐ κατ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν, ὅπερ αὖ πάλιν «ἔτεῃ» καλεῖ, παρὰ τὸ «ἔτεόν» ὅπερ ἀληθὲς δηλοῖ, ποιήσας τοῦνομα». *Περὶ τῶν καθ' Ἴπποκράτην στοιχείων I, 2.*

(2) Κατηγορίαι VI, Μετὰ τὰ Φυσικὰ VI (VII), 4.

(3) Locke J., An Essay concerning human understanding, II, 8.

Ο Hume και ο Kant έδίδαξαν, ότι υποκειμενικά είναι όχι μόνον αι δευτερογενείς ποιότητες, αλλά και αι πρωτογενείς. Αναγράφει μόν ο Kant εις τόν πίνακα των κατηγοριών του και τήν ποιότητα, αλλά υπό τó όνομα τούτο νοεί τήν κατάφασιν ή τήν απόφασιν περι τοϋ Είναι των πραγμάτων και φαινομένων.

Οι φυσικοί έδέχθησαν τήν διάκρισιν του Locke, βαθμηδόν όμως εισήγαγον και άλλας πρωτογενείς ποιότητας, όπως τήν μάζαν, τήν βαρύτητα, τó ηλεκτρικόν φορτίον, τó μαγνητικόν πεδίου, τήν ακτινοβολίαν. Σύν τώ χρόνω ή αύξησις τής έμπειρικής γνώσεως επέφερε μίαν διόρθωσιν εις τήν αντίληψιν περι υποκειμενικών ποιοτήτων. Καθώρισθη, ότι δέν υπάρχει μόν ως όντότης τó χρώμα, ó θόρυβος, τó γλυκύ, τó εύώδες, τó θερμόν, όπως τά αισθανόμεθα ήμεις, πλήν όμως υπάρχει κάτι τó αντικειμενικόν, τó γεννών τó χρώμα, τόν ήχον, τήν γεϋσιν, τήν όσμήν, τήν θερμότητα, έστω και άν τοϋτο είναι κυμάνσεις ποικίλου πλάτους και συχνότητος, κινήσεις μορίων διαφόρου ταχύτητος, ή άλλαι σχέσεις. Όλαι αύται αι ποιότητες δέν είναι γέννημα τής διαφόρου όργανώσεως των αισθήσεων μας μόνον. Η πληροφορία των αισθήσεων δέν παρέχει υποκειμενικά πλάσματα, άλλ' αποδίδει σταθεράς αντικειμενικάς διαφοράς.

Αίαν έπιμόνως ήσυχολήθησαν μέ τó θέμα τής ποιότητος, γενικώς νοουμένης, οι όπαδοί του Διαλεκτικού όλισμοϋ, λαβόντες άρνητικήν στάσιν έναντι ταύτης. Διαλεκτικός όλισμός άπεκλήθη ή διδασκαλία περι των γενικωτάτων νόμων εξέλιξεως τής φύσεως και τής κοινωνίας, ως και του αντικατοπτρισμοϋ των εις τήν νόησιν, ή όποία διδασκαλία ως μόνην όντολογικήν άρχήν δέχεται τήν ύλην τήν υποκειμένην εις άέναον μεταβολήν. Ο πρώτος εισηγητής της είναι ó Engels, όστις έκθέτει τας ιδέας του εις τó έργον του «Διαλεκτική τής φύσεως», τó όποϊον συνέγραψεν άπό του 1873—1882. Οϋτος παρατηρεϊ, ότι βασικός νόμος τής φύσεως είναι ó νόμος τής μετατροπής τής ποσότητος εις ποιότητα και τάνάπαλιν (1). Ποιοτικά μετατροπαί, λέγει, παράγονται μόνον διά προσθέσεως ή άφαιρέσεως ποσοτικής ύλης ή κινήσεως (ένεργειας)» (2). Δέν δέχεται τήν ποιότητα ως τι διάφορον τής ποσότητος.

Όπως λέγει ó σύγχρονος Ρώσσοσ φιλόσοφος Deborin, εάν ή ποσοτική αύξησις φθάση εις μίαν ώρισμένην βαθμίδα, τότε προκαλείται έν «πήδημα» και έμφανίζεται κάτι τó τελείως νέον. Οϋτω π. χ

(1) Engels F., Dialectique de la nature, Paris 1950, σελ. 133.

(2) Αϋτόθι, σελ. 134.

έγινεν ή εμφάνισις τής οργανικής ζωής από την ανόργανον ύλην και ή εμφάνισις τής συνειδήσεως έκ τής ζωής (1).

Αί από τής αρχής του αιώνος μας όμως έπιτευχθεισαι διακριβώσεις έκ τής έμπειρικής μελέτης των φαινομένων τής ζωής και τής συνειδήσεως ώδήγησαν εις την σκέψιν, ότι ή ποιότης δέν είναι έξάρτημα ή έπιγέννημα τής ποσότητος, άλλ' αυτόνομος οντολογική αρχή. Έκδηλώσεις ως αί τής μορφής του είδους, τής κληρονομικότητος, τής στροφής, τής άμύνης, δέν έρμηνεύονται ποσοτικώς. Άκόμη δυσχερέστερον συμβαίνει τοϋτο με τά φαινόμενα τής συνειδήσεως. Η αντίληψις, ή μνήμη, ή κρίσις, τό συναίσθημα, ή απόφασις είναι οντότητες άλλης τάξεως, άλλης ποιότητος και άλλης ύφης, από τάς ποσοτικάς. Εις την περιοχήν του πνεύματος ή αλήθεια, ή βεβαιότης, ή αντίφασις, ή άγαθότης, ή ειλικρίνεια, ή άρμονία, ή άσχημία, ό θαυμασμός, ή εύλάβεια, ή γοητεία είναι επίσης οντότητες διάφοροι από ποσοτικάς φυσικάς παραστάσεις.

3. Αί οντολογικάί περιοχαί.

Η έννοια τής ούσίας, κτήμα του κοινοϋ νοϋ, έπειτα από τάς μεταπτώσεις τής σημασίας της δέν φαίνεται, άλλη και σήμερα, ότι θά έγκαταλειφθῆ. Δέν είναι μία «θνήσκουσα κατηγορία», ως είχεν υποστηριχθῆ υπό πολλών. Είναι έν σύμβολον του λόγου, τό όποϊον ως γενικώτατον δέν άφίνει να καταφανῆ άμέσως πάν ό,τι παριστᾶ και εις όλην του την έκτασιν. Τοϋτο δέν έκφράζει κάτι τό μονοειδές, διότι είναι όνομα χρησιμοποιούμενον δι' όλόκληρον τό πλούσιον περιεχόμενον του Είναι. Άνάγκη λοιπόν να διασαφηθῆ λεπτομερέστερον τό περιεχόμενον τής έννοίας ταύτης.

Ούσία σημαίνει, κατά την πλήρη σημερινήν αντίληψιν του όρου, τό καθ' έαυτό ένός πράγματος, ένός φαινομένου, ένός συμβάντος, ένός ζωϊκοϋ όντος, μιᾶς ψυχικής έκδηλώσεως, μιᾶς δημιουργίας του πνεύματος, τό όποϊον εις οϋδέν άλλο άνήκει.

Παραστατικώτερος από τον όρον ούσία, τον ένθυμίζοντα τά έν χώρω πράγματα, είναι ό όρος *οντότης*. Οϋτος έκφράζει και ταϋτα, άλλά και τά άλλα, τά όποϊα δέν είναι δυνατόν να όρισθώσι μόνον δια των «όρίων» έκτάσεως ή δράσεως, άλλ' εμφανίζουσι οντολογικήν ύφήν άλλου τύπου.

Όντότητες είναι τά έν τῷ χώρω διακεκριμένα πράγματα, αί

(1) Κατά Wetter G., Der dialektische Materialismus, Freiburg 1953, σελ. 190.

δράσεις αί συμβαίνουσαι έντός τοῦ χώρου καί έκτεινόμεναι έν χρόνῳ, αί σχέσεις μεταξύ πραγμάτων καί δράσεων αί παριστώμεναι διά τῶν φυσικῶν νόμων καί ἀρχῶν, αί μορφαί τῆς ζωῆς αί διαφοροποιούμεναι ἀναλόγως τοῦ εἴδους ὡς πρὸς τὰ ἐξωτερικά καί ἐσωτερικά χαρακτηριστικά των, αί ἀρχαί αἱ ἰδιάζουσαι εἰς τὴν ζωὴν καί παράγουσαι τὰ ἐπὶ μέρους.

Ὀντότητες ἀποδίδουσαι κάτι τὸ πραγματικόν, καί οὐχί φανταστικά κατασκευαί, εἶναι ἐπίσης αἱ ψυχικαί ἐκδηλώσεις τοῦ ὄντος ἄνθρωπος, συνεχῶς αἱ αὐταί ἀπὸ τῆς ἐμφάνισεώς του, παρ' ὄλον τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν διαδοχικῶν ἀτόμων. Εἶναι ἀκόμη αἱ ἀξίαί τὰς ὁποίας δημιουργοῦν ὀργανωμένοι κοινωνία ἀνθρώπων, ὑπάρχουσαι συνεχῶς αἱ αὐταί. Ταύτας πλῆθος ἀνθρώπων τὰς ὑπολογίζει, ὅτι ἔχουν ὑπαρξιν διαρκεστέραν τῶν ὕλικῶν πραγμάτων καί τῆς ἀτομικῆς ζωῆς.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω εἶναι ὄντότητες, ἐκάστη ὁμως τάξις τούτων ἔχει ἰδιάζον περιεχόμενον. Ἀκριβῶς ἔργον τῆς Ὀντολογίας εἶναι νὰ διακρίνη τὰς περιοχὰς τοῦ εἶναι καί νὰ συλλάβῃ τὸ ἰδιάζον ἐκάστης.

Δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὰς ἐξῆς ὄντολογικὰς περιοχὰς:

1. Τὴν περιοχὴν τῶν πραγμάτων καί δράσεων, ἢ τῆς ἀνοργάνου φύσεως.

2. Τὴν περιοχὴν τῆς ζωῆς, ἢ τῆς ὀργανικῆς φύσεως.

3. Τὴν περιοχὴν τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως, ἢ τοῦ ἀνθρώπου.

4. Τὴν περιοχὴν τῆς ὀμαδικῆς συνειδήσεως ἢ τοῦ πνεύματος.

Ὁ ἄνθρωπος μετέχει ὄλων τῶν ὄντολογικῶν τούτων περιοχῶν, διότι φέρει συστατικά ἀπὸ ὅλας. Τὰς θεωρεῖ ὅλας ὠθούμενος ἀπὸ μίαν ἐμφυτον ἀναζήτησιν, πρὸς ἣν φέρεται λόγῳ τοῦ θαυμασμοῦ, ποῦ τοῦ γεννᾷ τὸ εἶναι. Ἡ ἐπιθυμία ἐμβαθύνσεως εἰς αὐτὰς τὸν πιέζει νὰ προσηλῶνῃ τὸ βλέμμα του εἰς ἐκάστην, διὰ νὰ γνωρίσῃ σαφέστερον καί ταύτην, ἀλλὰ καί διὰ νὰ ἀπαρτίσῃ ὠλοκληρωμένην συνολικὴν εἰκόνα περὶ τοῦ εἶναι.